

Иво Янев¹

ПРОФЕСОР СТАВРОФОРЕН ПРОТОЙЕРЕЙ ХРИСТО ДИМИТРОВ

като най-плодотворния изследовател в областта на
Пастирското богословие в България

Abstract: Ivo Yanev, Professor Stavrophorian Archpriest Hristo Dimitrov as the most prolific researcher in the field of Pastoral theology in Bulgaria. In this text, an attempt is made to present the personality, research and teaching activities of our prominent researcher in the field of Pastoral Theology, Professor Archpriest Hristo Dimitrov PhD. Although several decades have passed, his publications are still an important part of the academic study and research of pastoral theology in Bulgaria. His main works and scientific ideas on them are presented, as well as the influence they had on pastoral theology in our country.

Keywords: *Pastoral theology, Hristo Dimitrov, Pastoral psychology, Practical theology, Confession*

Миналата година се навършиха петдесет години от кончината на известния духовник, преподавател и изследовател в областта на практическото богословие професор ставрофорен протоiereй д-р Христо Димитров. Въпреки че е работил в областта на почти всички практически дисциплини, о. професора е останал в историята на Богословския факултет, чийто 100 годишен юбилей празнувахме също миналата година, изключително с изследователската и преподавателската си работа в областта на дисциплината Пастирско богословие.

¹ Авторът е д-р по теология, доцент по Пастирско богословие в Софийски университет „Св. Климент Охридски“. Текстът е представен на юбилейна научна сесия на тема „Да останеш верен на Църквата Христова“, посветена на 50-годишнината от кончината на професор ставрофорен протоiereй д-р Христо Димитров (1891-1973), София, 17 февруари, 2023 г.

Биографични сведения

Отец Христо Димитров е роден в гр. Карлово през 1891 г. През 1911 г. младият Христо завършва с отличие Софийската духовна семинария и постъпва в Черновицкия Богословски факултет (сега в Украйна), където учи през учебната 1913-1914 г. По-късно продължава учението си в Санкт Петербургската духовна академия, където следва I, II и III курс, като там го заварва Октомврийската революция (1917). Това трагично събитие прекъсва неговото учение в Русия и той се връща в Богословския факултет в Черновиц, където и завършва висшето си богословско образование през 1922 г. След завръщането си в България последователно заема длъжностите писар при архиепископските наместничества в Пазарджик (1911-1912) и Карлово (1912-1913). През годините от 1918 до 1928 г. е назначен за преподавател в Пловдивската духовна семинария. От 1922 до 1928 г. е енорийски свещеник в Пловдив, по което време о. Христо Димитров разгръща усърдна пастирска, катехизическа и дяконийна дейност. По негово предложение е създадено енорийско братство „Св. св. Кирил и Методий“ към едноименния храм, където има сериозна милосърдна и просветна дейност и което просъществува до 1945 г., когато заради новия Закон за вероизповеданията, на религиозните общности е забранено извършването на църковно-социална дейност, то е затворено и минава към Пловдивския народен съвет.² От 1928 г. до пенсионирането си на 01.01.1961 г. е преподавател в Богословския факултет при Софийския държавен университет „Св. Климент Охридски“ (от 1950 г. преименуван в Духовна академия към Св. Синод на Българската православна църква). На 15.06.1928 г. е избран за доцент, а от 11.02.1932 г. е професор по Пастирско богословие, Катехетика и Омилетика и завежда катедрата по Практическо богословие (Пастирско богословие, Катехетика и Омилетика) в Богословския факултет. С решение на Св. Синод от 23.03.1958 г. е назначен за преподавател и по Литургика. През годините 1924-1931 е главен редактор на списанието „Православен пастир“, което има сериозно значение за практическата подготовка на свещенството в България, както и за духовната просвета на вярващия български народ. Декан е на Богословския

² Вж. по-подробно Янев, И. *Пастирски грижи за младите хора в риска*. София: Librum, 2021 [Yanev, I. *Pastoral care for young people at risk*. Sofia, 2021], 140-141.

факултет през учебните 1930-1931, 1935-1936 и 1943-1944 г. Владее немски, руски, френски, английски, италиански, румънски, сръбски, унгарски и новогръцки езици, както и старогръцки, латински и църковно-славянски. В последните години от живота си загубва своето зрение и това му тежи твърде много, защото не може да се занимава с любимото нещо, да чете Свещеното Писание, св. Отци и всякаква останала богословска литература. Умира след продължително и тежко боледуване на 23 февруари 1973 г. Опелото, в енорийския му храм – „Св. Преображение Господне”, кв. Лозенец, София, извършва ректора на Духовната академия – Макариополски епископ д-р Николай (Кожухаров) в присъствието на колегите му от Духовната академия и Софийската духовна семинария (която вече е преместена от комунистическата атеистическа власт на гара Черепиш), както и многоброен народ. Епископът в своето слово казва за о. Христо Димитров: „Като човек той се отличаваше с редки морални качества: честност в мислите и действията си, откровеност, праволинейност, въздържаност, сдържаност, която понякога стигаше и до стеснителност, скромност, кротост, коректност, почитателност, изисканост, отзивчивост към чуждите нужди и страдания, любвеобилност, примерна преданост към съпруга и семейство.“³ По-нататък епископ Николай продължава „Като духовник... проявяваше жива и убедена вяра в Бога, православно съзнание, благочестие, подчертано благоговение и молитвеност при извършване на богослужението, усърдие в благоветието на словото Божие, душепастирска ревност, голяма църковност и преданост на делото Божие. Редовно посещаваше богослужението в енорийския си храм до деня, когато вече нозете му съвсем отслабнаха и вече не можеше да ходи.“⁴ Тези думи на близък до отец професора човек – епископ Николай, показват неговата голямата нравствена възвишеност, духовна зрялост, академична продуктивност и преданост на Църквата до последния си миг. Така го помнят и неговите студенти.

През време на своята преподавателска, енорийска и научна работа проф. прот. Христо Димитров написва повече от 50 студии и мо-

³ Николай, еп. Макариополски, „Неуморен научен труженик и примерен душепастир“. Църковен вестник, бр. 6, 1973 [Nikolay, bishop Makariopolsky. „Tireless scientific worker and exemplary pastor“, *Tcarkoven vestnik*, 6, 1973], 7.

⁴ *Ibid.*

нографии и над 300 статии и проповеди от областта на Богословието – Пастирско богословие, Религиозна педагогика и Омилетика, както и друга публицистика, като в настоящият текст ще бъдат разгледани неговите съчинения в областта на Пастирското богословие, където той е най-бележитият и плодовит изследовател.

Пастирското богословие в България

Пастирското богословие като самостоятелна дисциплина у нас, води своето начало в Цариградската българска духовна семинария и Самоковското богословско училище, преместени и преименувани по-късно като Пловдивска и Софийска духовни семинарии. Въпреки това, в тази област са работили редица духовници и учени преди това. Такъв например е Търновския митрополит Климент (Друмев), който пише някои статии на пасторологическа тематика, Софийски митрополит Мелетий с неговото съчинение „Длъжностите и правата на свещениците“, Г. Бакалов с неговия „Учебник по практическото ръководство на свещениците“, Велички епископ Неофит с „Пастирско богословие с каноническо право“, Скопски митрополит Теодосий с „Кратко ръководство за обязаностите на свещеника“, проф. протопрезвитер Георги Шавелски с „Православно пастирство“, първият истински, макар и непълн, учебник по Пастирско богословие и Софийския митрополит Стефан с неговото „Същина на пастирското служение“. Пръв о. Христо Димитров обаче поставя на истинска академична и всеобхватна основа дисциплината Пастирско богословие у нас.

Творчество на отец проф. Христо Димитров в областта на Пастирското богословие у нас

Както казахме, след проф. протопр. Г. Шавелски, първи о. Христо Димитров изследва академично в пълнота областта на дисциплината Пастирско богословие и дълги години преподава в тази област в България. Той издава редица важни за тази дисциплина съчинения и статии и учебник, които въпреки отдалечеността си във времето, са запазили своята важност за тази богословска научна област у нас.

Най-важна част от творчество на о. Христо Димитров е издаденото в София в две части „Пастирско богословие (Наука за специ-

ално душепастирство)“ – първа част през 1955 г., а втора през 1957 г. Двете части са преиздадени от „Университетско издателство“ през 2005 г. под редакцията преподавателя в областта на практическото богословие проф. д-р Иван Денев (1937 – 2014). Този учебник е плод на близо дългогодишната преподавателска и изследователска дейност на автора.

В това пособие о. Хр. Димитров разработва двата основни въпроса в пастирското богословие – за общото или енорийско душепастирство и личното или индивидуално душепастирство. Според него, в широк смисъл, Пастирското богословие е наука, която излага принципите и правилата, съгласно които се извършва служението на пастира в три насоки – като учител-проповедник, свещеник и душепастир. Задачата му на учител-проповедник се разработва в Катехетиката, на свещеник в Литургиката и на душепастир в Пастирското богословие – в тесен смисъл.⁵ Първата част на своя учебник, озаглавена *Общо или енорийско душепастирство*, о. Христо Димитров разделя на два отдела – *Душепастирът* и *Паството – енорията*. В подробности обяснява, защо у православните и католиците, тази област на богословието се нарича *Пастирско богословие*, а при протестантите – *Практическо богословие*. Много важни са размишленията му за науката и изкуството в душепастирството. Според него това са практиката и опитът, натрупани на основата на богооткровенната истина и на познанията изведени от нея, а изкуството чрез опита се превръща в практика. Науката показва идеала, образа на пастирство, докато практиката показва, как се извършва пастирството в света. Практиката може да коригира теорията, но не може да промени Евангелския принцип на свещеническото служение.⁶

По убедителен начин, о. професора защитава важното място, което Пастирското богословие заема сред другите богословски дисциплини. Според него богословието прилича на дърво, на което *Свещ. Писание* и *църковната история* са корените, *догматическото* и *нравственото богословие* са стъблото, *църковното право* – корените,

⁵ Димитров, прот. Хр. *Пастирско богословие*. ч. 1, София: Университетско издателство „Св. Климент Охридски“, 2005 [Dimotrov, prot. Hr. Pastoral Theology. Part 1, Sofia, 2005], 5.

⁶ *Ibid.*, 9-10.

а пастирското богословие е листата и цветята на дървото.⁷

Отец-професора прави обширно представяне на изворите в областта на Пастирското богословие – Священото Писание и Священото Предание на Православната църква. Следва изложение на историята и литература в областта на пастирското богословие. Посочени са на древнохристиянските извори – „Учение на дванадесетте апостоли“ (I в.), творенията на св. Игнатий Богоносец (+106 г.), св. Климент, епископ Римски (+101 г.), св. Поликарп, епископ Смирненски (+167 г.), св. Иринеи, епископ Лионски (+202 г.), св. Киприян, епископ Картагенски (+258 г.). Представени са основоположниците на академичното светоотеческо учение за пастирско служение в Православната църква – св. Григорий Богослов (+390 г.) с неговото „Слово трето. За бягството му в Понт, за важността на свещенството, какъв трябва да бъде епископът“, св. Йоан Златоуст, архиепископ Константинополски (+407 г.) с неговия знаменит трактат „Шест слова за свещенството“, а също и св. Григорий Двоеслов, папа Римски (+604 г.) с неговото „Пастирско правило или За пастирското служение“. Посочени са голям брой автори и произведения през различните векове в Източната църква, работили в областта на пасторологията⁸, както и вече споменатите български такива – Софийски митрополит Мелетий с неговата книга „За длъжностите и правата на свещениците“ (1897 г.), Велички епископ Неофит (1868-1971) (по-късно Видински митрополит) „Пастирско богословие с каноническо право“ (1910 г.), Скопски митрополит Теодосий (1846-1926) с „Кратко ръководство за обязаностите на свещеника“ (1923 г.), проф. протопрезвитер Георги Шавелски (1871-1951) с неговото „Православно пастирство“ (1928 г.), както и Софийски митрополит (по-късно Екзарх Български) Стефан (1878-1957) със „Същина на пастирското служение“ (1935 г.). Посочени са студии и статии на самия о. Хр. Димитров, както и на други изследователи писали в областта на пастирското богословие у нас.⁹

⁷ Ibid., 11.

⁸ От времето на проф. протопр. Г. Шавелски, а после и от времето на проф. прот. Христо Димитров, под западното влияние на латинския език, Пастирското богословие е прието да се нарича пасторология, а изследванията – пасторологически, а не пастирология и пастирологически. Това е прието като *terminus technicus* от по-късните изследователи като о. проф. Васил Николов, о. Георги Глогов и от мен, като част от традицията и наследството на българската богословска школа.

⁹ Димитров, прот. Хр. *Пастирско богословие*. ч. 1 [Pastoral Theology, part 1], 13-37.

В началото на учебника е представен Спасителят като единствения и вечен Пастир на човечеството. Всеки пастир след св. Апостоли е сътрудник и следовник в делото на Христос, това е основополагащата идея, върху която изгражда разбирането си за пастирско служение о. професора. По-нататък той посочва идеала за добър и лош пастир, даден от Самият Спасител с притчата за Добрия пастир и пастирът наемник-лъжепастир, която е най-важният пример в пастирското богословие и пастирското служение в Църквата. Според о. Хр. Димитров личността на пастира оказва огромно влияние върху неговото служение, затова той цитира древната сентенция „животът на свещеника е Евангелие на народа“. По-нататък отеца разглежда призиванието като първа и основна необходимост за пастирско служение, според него „Печален факт е, че мнозина стават свещеници, без да са се изпитали достатъчно добре“¹⁰ дали притежават такова призвание. Избирането и посвещението са също особено важни моменти преди встъпването в реално служение. „Ръце на никого не възлагай прибързано“ (1 Тим. 5:22). Важно е, също така, участието на цялата общност, която по време на ръкоположението възглася трикратно „Достоин-Достоен!“, като по-този начин тя гарантира за кандидата за свещен сан и същевременно го приема за свой свещенослужител, свой духовен наставник и лидер на енорийската общност. Посочена е нуждата от щателна подготовка, образование и лични качества на кандидата за свещен сан, както и добродетелния му личен и семеен живот. Като в последна част на този отдел е посочен главния обект на служението на свещеника – грижата за душата на вярващите – център на цялото служение на духовника, независимо в коя йерархическа степен е.

Във втория отдел се разкрива мястото на енорията или паството като жива част от общия организъм на Църквата. Обрисувано е християнското семейство като обект на душепастирство. Родителите в едно семейство чрез тайнството Брак получават не само освещаваща благодат върху своята връзка и взаимен начин на живот, но и благодатна помощ, за да изпълняват своята длъжност като възпитатели на своите деца. Самото християнско семейство служи за постигането на духовни цели в съвместния живот на мъжа и жената, но и на техните деца.¹¹ Енорийската катехизация и вътрешната мисия се разглеж-

¹⁰ Ibid., 60.

¹¹ Ibid., 158.

дат като основен момент от пастирската дейност. Църквата, според о. Христо Димитров, призовава вярващите да вземат дейно участие в общите молитви на енорийската общност, съзнателно, редовно и доброволно да се причастяват и изповядват. Те се посвещават на Бога не само с труда, с доброволчеството си, но и целия си съзнателен живот. Енорията е истинското духовно огнище, от което се разпространява евангелската Христова светлина на десетки хиляди хора, които се нуждаят от духовна грижа, тя е жив духовен организъм, като тук успехът на духовния растеж и на духовно благодатното развитие на членовете зависи от подготовката, както на духовника, така и на подготовката и духовното развитие на самите енорияши. Според автора, това общо, или енорийско душегрижие е основна част от съвременното енорийско служение.¹²

Втората част на учебника, посветена на индивидуалното душепастирство, или както се нарича в съвременната пасторология – категорично душегрижие, е разделена на три отдела – душепредпазно, душелечебно и душелечебно-ръководно пастирство.¹³ В душепредпазното душегрижие са представени различните групи вярващи, които обгрижва духовникът, според възрастта, полът, семейното положение и т.н. Тук са разгледани категориите на детето – като авторът поставя на първо място грижата от страна на родителите, възпитанието и образованието на децата;¹⁴ младежите – характерното при тях е изключителната смелост, енергия и желание да се противопоставят на обществото и родителите;¹⁵ при девойките – да се внимава с променливите душевни състояния, растяща суетност и опасност религиозния ѝ живот да се превърне в суеверие;¹⁶ мъжът става по-критичен, по-самоуверен, по-делови, но се появява опасността да се прояви неговата мъжка гордост, която да го отдалечи от вярата и религиозните чувства;¹⁷ жената – тук о. професора представя християнското разбиране за пълното човешко достойнство на жената и нейната

¹² Димитров, прот. Хр. *Пастирско богословие*. ч. 1 [Pastoral Theology, part 1], 149.

¹³ Димитров, прот. Хр. *Пастирско богословие*. ч. 2, София: Университетско издателство „Св. Климент Охридски“, 2005 [Dimotrov, prot. Hr. Pastoral Theology. Part 2, Sofia, 2005], 17.

¹⁴ Ibid., 22.

¹⁵ Ibid., 24.

¹⁶ Ibid., 27.

¹⁷ Ibid., 29-30.

равнопоставеност с мъжа, както и важното значение на майката в семейството;¹⁸ възрастните хора, към които трябва да се проявява голяма снизходителност, кротост, любезност и любов;¹⁹ както брачното и безбрачно състояние в живота на християнина, влиянието на брака върху духовния живот на човека, както различните изкушения за неженените и за овдовелите.²⁰

В душелечебното пастирство са представени грижата за различните категории вярващи хора – образованите и човекът от интелигенцията, религиозно-невежествените и заблудените, религиозно-равнодушният и съмняващият се, невярващият и суеверният, и накрая вероотстъпникът и прозелитът. Важно място в тази част заема грижата на духовника за хората с психически и физически заболявания, както и различните видове хора със заболявания и важното значение на посещенията от страна на пастира. Третият отдел обхваща изповедта с нейното историческо значение – изповедта в нехристиянските народи, в юдейството и разбира се в Християнството. Посочени са видовете изповед частна и тайна изповед. Проследени са психологическите, историческите и практическите страни на изповедта. Интересен факт е, че тази част до голяма степен е заимствана от студията в три части „Изповед и душепастирство – пасторологическо изследване“²¹ на о. Хр. Димитров, върху, която ще се спрем поподробно.

Този учебник, въпреки че е остарял в някои отношения, все още е

¹⁸ Ibid., 34-35.

¹⁹ Ibid., 44.

²⁰ Ibid., 46-55.

²¹ Димитров, прот. Хр. „Изповед и душепастирство – пасторологическо изследване. ч. 1. Религиозно-исторически основи на изповедта във връзка с душепастирването“. – *Годишник на Софийски университет-Богословски факултет*, т. 11,7, 1933-34, София: Университетско издателство 1934; ч. 2 [Dimitrov, Prot. Hr. „Confession and Pastoral Care – A Pastoralological Study. Part 1. Religious-Historical Foundations of Confession in Relation to Pastoral Care.“ – *Annual of Sofia University – Faculty of Theology*, Vol. 11, No. 7, 1933–34]; „Педагогически и педагогично-пасторологически основи на изповедта.“ *Годишник на Софийски университет-Богословски факултет*, т. 12, 1934-35, София: Университетско издателство, 1935. [Dimitrov, prot. Hr. Confession and pastoral care - a pastoral study“. Part 1. „Religious-historical foundations of confession in relation to pastoral care“, Part 2. „Pedagogical and pedagogical-pastorological foundations of confession. Sofia 1934-1935]. Това е едно от най-обширните и изчерпателни изследвания за времето си по въпросите на тайнството Покаяние – Изповед в България.

единственият цялостен и всеобхватен труд по Пастирско богословие на български език, и който все още се използва като основно пособие в преподаването по тази дисциплина във висшите и средните богословски школи в България.

Друг важен научен текст на о. Христо Димитров е реабилитационното му съчинение върху пастирското служение на св. ап. Павел – „Св. апостол Павел като пастир” (Пловдив, 1928), който през 1967 година е допълнен и подобрен и издаден наново в София. В него е представен живота и делото на апостола, който „е бил изключителна личност с някаква феноменална сила”²². Разкрито е божественото му призвание като пастир, неговата подготовка за пастир и грижата му към пасомите през целия негов живот. Систематично е представено учението на св. ап. Павел за пастирството. Според о. професора, св. ап. Павел освен силната вяра и любов към Бога е имал и истинска християнска и апостолска подготовка, която е продължавал през целия си живот на апостолство и мисионерство, която е представена отлично в неговите послания и особено в т. нар. пастирски послания посланията му до Тит и Тимотей.²³ Много важна според Апостола, е подготовката на пастира: „прочее, как ти, който учиш другото, себе си не учиш“ (Рим. 2:21). Според о. Хр. Димитров единствената цел на пастирското служение, а и това на всеки християнин, да доведе всяка човешка душа до Бога, са изразени в думите на св. ап. Павел: „докле всинца достигнем до единство на вярата и познаването на Сина Божи, до състояние на мъж съвършен, до пълната възраст на Христовото съвършенство“ (Еф. 4:13). Тези думи на Апостола, според о. професора, доказват, че границите на служението на Църквата и на свещенството, не се изпъхват само до духовното усъвършенстване на християнина, а и на цялото човешко общество.²⁴ Личността на Апостола е толкова могъща, че влияе и увлича всички, които четат неговите слова и то именно с неговата вяра в Бога, любов към Христа и към душите на хората.²⁵ Допълнение към този труд е и статията „Велик момент в пастирската

²² Димитров, прот. Хр. *Св. апостол Павел като пастир. Пасторологическо изследване*. София: Синодално издателство, 1967 [Dimitrov, prot. Hr. St. the apostle Paul as a pastor. A pastoral study. Sofia, 1967], 12.

²³ *Ibid.*, 27-28, и 34-35.

²⁴ *Ibid.*, 39-40.

²⁵ *Ibid.*, 51.

дейност на св. апостола Павла“.²⁶

В произнесената на 27 октомври 1928 г. встъпителна лекция на тема „Нови задачи на пастирска дейност“²⁷, отец Христо Димитров разкрива някои свои основни мисли за развитието на Пастирското богословие в България. Той призовава да се изпълни първоначалната и най-важна задача на пастирското служение – „да улесни свободното сношение между човека и Бога, за да се създаде общение между Него и човешката душа“.²⁸ После описва християнското разбиране за греха и борбата на пастира с него. Разбира се, основните моменти в това служение, поставени от Спасителя не са променени, но според автора, не може да се извършва пастирската дейност по същите начини, както преди 1000 години. „...новите условия на живот и човешката душа имат нови нужди. Тя е изложена на нови изкушения и опасности“.²⁹ Именно заради това идват и новите задачи и новите методи за решаването на тези проблеми. Съвременните пастири трябва да имат това предвид и да наблягат основно за решаването на профилактични или предпазни задачи, защото е много по-лесно да се предпазва от духовната болест, отколкото след заболяване, да се лекува³⁰, както е добре известно в медицината. О. проф. Димитров посочва важноста на индивидуалното душегрижие или както е известно на съвременната пасторология – категорийното душегрижие.³¹ Център на тази грижа, обаче, трябва да бъде на първо място съвременното семейство, защото именно там, роденият човек и християнин, получава своето християнско възпитание и образование. Авторът смята, че семейството по негово време боледува тежко, че обгрижен от все-

²⁶ Димитров, прот. Хр. „Велик момент в пастирската дейност на св. апостола Павла.“ Духовна култура, 1951, кн. 7-8; [Dimitrov, prot. Hr. „A great moment in the pastoral activity of St. Paul the Apostle“, Duhovna kultura, 1951, 7-8].

²⁷ Димитров, прот. Хр. „Нови задачи на пастирска дейност“. *Годишник на Софийски университет-Богословски факултет*, т. VI, 1929. София: Университетско издателство, 1929; [Dimitrov, prot. Hr. *New tasks of pastoral activity*, Sofia, 1929].

²⁸ Ibid., 3.

²⁹ Ibid., 7.

³⁰ Ibid., 10.

³¹ За индивидуалното или категорийно душегрижие виж по-подробно в моята статия Янев, И. „Капеланството и неговата роля при категориалното душегрижие в Църквата“. *Мисъл, слово, текст*, брой: 5, Пловдив, 2018 [Yanev, I. *The chaplaincy and its role in the categorical care of the soul in the Church*. Plovdiv, 2018], 204-214.

кидневието, труда, желанието да се направи всичко за материалното обгрижване на семейството, мъжът и жената често не общуват достатъчно, не мислят за своята душа и за душата на двоите деца.³² На второ място е важна дейността на енорийските православни добротворни и просветни братства, както и детските ученически и юношески дружества, които са основно място за грижа за цялата енория, а от там и на цялото общество.³³ Пастирът трябва да изпълни своята социално-профилактична задача най-вече в училището, като пази душата на учениците от безверие и от ширещите се грехове. Особено важно място тук заема преподаването на вероучението, при това от добре подготвени и вярващи учители.³⁴

Друго важно изследване на проф. прот. Хр. Димитров, в областта на Пастирското богословие, е студията му в три части „Изповед и душепастирство – пасторологическо изследване” (1934-1935)³⁵. В първата част със заглавие „Религиозно-исторически основи на изповедта във връзка с душепастирството”, авторът чрез исторически факти от историята на различни нехристиянски народи (от Мексико, Перу, Япония, Китай, Египет, Вавилон, Древна Гърция и Римската империя) доказва повсеместността на изповедта. След това разглежда библиейско-християнските основи на изповедта и накрая говори за изповедта в Православната и Римо-католическата църква. Във втора част, озаглавена „Психологически и педагогично-пасторологически основи на изповедта”, о. проф. Хр. Димитров представя психологическата потребност от изповедта и предмета на сакраменталната изповед. Следват психологическите моменти при изповедта и тяхното значение за служението на пастира – себеизпитване, себепознание, разкаяние, изповядване и решение. Следва интересно сравнение на

³² Димитров, прот. Хр. *Нови задачи на пастирската дейност* [Dimitrov, prot. Hr. *New tasks of pastoral activity*], 15.

³³ *Ibid.*, 16.

³⁴ *Ibid.*, 17.

³⁵ Димитров, прот. Хр. „Изповед и душепастирство – пасторологическо изследване“. I ч. *Годишник на Софийски университет-Богословски факултет*, т. XI,7, 1933-34. София: Университетско издателство, 1934; II и III ч. ГСУ-БФ, т. XII,4, 1934-35. София: Университетско издателство, 1935 [Dimitrov, Prot. Chr. *Confession and Pastoral Care – A Pastoralogical Study*. Part I. *Yearbook of Sofia University – Faculty of Theology*, vol. XI,7, 1933-34. Sofia: University Press, 1934; Parts II and III. *Yearbook of Sofia University – Faculty of Theology*, vol. XII,4, 1934-35. Sofia: University Press, 1935].

психоанализата и сакраменталната проповед и отражение на изповедта в художествената литература. В третата част с тема „Изповедта и душепастирът“ прот. Хр. Димитров изследва личността на пастира-изповедник. В първа глава пастира е изобразен като баща, който се грижи за духовното развитие на пасома си, като учител, който вярно обучава вярващите в истините на Православието, като лекар, който лекува душевните рани и болести на енорията, като съдя, който с любов вижда грешките и отсъжда епитимията, чрез която да се възстанови съвестта на християнина. Във втора глава се разглеждат длъжностите на пастира, според вътрешното положение на каещите се. В трета глава авторът разкрива личността на изповедника, изкуството и техниката за изповядване. Това е най-всеобхватното за времето си изследване на тайнството „Покаяние-Изповед“ в пасторологическата богословска област у нас и досега

В студията „Митрополит Климент (Друмев) като пастир и пасторолог“ (1951)³⁶, прот. Христо Димитров обрисова жизнения път от най-ранни години до митрополитското служение на този наш бележит духовник. Очертана е пастирската дейност и личните качества на митрополит Климент. Неговата любов и всеотдайност към повереното му паство и чувството му за дълг към родината и Българската църква. Посочено е милосърдно-дяконийното служение по негово време, грижата за изучаването на бедни, но талантиливи деца, които след завършването си да се трудят за Българската църква.³⁷ Един негов ученик си спомня за митрополита: „...благ, тих, кротък, винаги засмян, той бе винаги готов да се среща с ученици ... да ги съветва и да ги наставлява като техен баща. Неговото състрадание, милосърдие извикваше общо удивление. В Асеновата махала сиромасите бяха негови братя; той с тях делеше заплатата си. ... Не са малко и ония ученици, на които покойният светител отпускаше всекимесечно парична помощ.“³⁸ В студията са представени извлечени от статии и речи

³⁶ Димитров, прот. Хр. „Митрополит Климент (Друмев) като пастир и пасторолог“. *Годишник на Духовната академия „Св. Климент Охридски“*, т. I, 8, 1950-51. София: Синодално издателство, 1951; [Dimitrov, prot. Hr. Metropolitan Kliment (Drumev) as a pastor and pastorologist. Sofa, 1951].

³⁷ Ibid., 19.

³⁸ „Спомени за църковния светител Климент Търновски“. *Църковен вестник*, 1901, бр. 22 и 23, с. 11 [“Memories of the metropolitan Kliment Turnovski”, *Tcarkoven vestnik*, 1901, 22-23].

възгледите на митрополита за пастирското служение, озаглавени от о. Хр. Димитров „Програма за пастирска дейност у нас“.³⁹

В студията си „Душепастирство за душепастиря (1954)“⁴⁰, прот. Хр. Димитров говори за особената необходимост от душегрижие за самия пастир. Мнозина приели свещен сан смятат, че подкрепени от Божията благодат са предпазени от всякакви изкушения и опасност от грешки. Затова пастира никога не трябва да забравя да проси за подкрепа от Великия Душепастир – Господ Исус Христос. Според автора, свещеникът трябва редовно да чете Свещеното Писание и да се възползва от неговите поуки, винаги да помни притчата за добрия пастир и да внимава в живота и служението си той дали е добрия или наемника пастир, като посочва примера на притчата на Спасителя за Добрия пастир (Йоан 10:1-16). По-нататък авторът разглежда личността на пастира, нейното влияние и значение при душепастирското му служение. Отеца цитира древните думи, че животът на свещеника е евангелие за народа – „Vita clericī, evangelium, populī“.⁴¹ Отецът разглежда призиванието, като първото и най-важно условие за успешно пастирското служение. То не е само вътрешна наклонност и привързаност към пастирското служение у кандидата за свещен сан, затова самият той трябва до най-дълбоките си части на душата си, да се изпита, дали има това призвание от Бога, дали е призван. Разбира се, с помощта на своя духовен наставник и на архиереят, това призвание не остава скрито.⁴² Според автора, има няколко признаци, които да насочат кандидата и неговия духовник за това, че той е призван от Бога – дълбок интерес към богослужението и живота на Църквата, интерес към изучаването на богословието на Църквата, разбирането за пастирството като жертвено служение пред Църква и християните за цял живот, дълбоко осъзнаване на своето недостойнство, практическа духовна опитност във вярата и истинска грижа за другия.⁴³

³⁹ Димитров, прот. Хр. *Митрополит Климент (Друмев) като пастир...* [Metropolitan Kliment Drumev], с. 23.

⁴⁰ Димитров, прот. Хр. „Душепастирство за душепастиря“. *Годишник на Духовната академия „Св. Климент Охридски“*, т. III, 2, 1953-54. София: Синодално издателство, 1954; [Dimitrov, prot. Hr. Pastoral care for the pastor. Sofia, 1954].

⁴¹ Ibid., 12.

⁴² Ibid., 21.

⁴³ Ibid., 24.

Студията „Самообразованието на душепастиря“ (1955)⁴⁴ е своеобразно продължение на в разгледаната предходна статия. В нея прот. Христо Димитров разглежда необходимостта, средствата и системите за проверка на самообразованието на пастира. Според автора народната поговорка „човек се учи докато е жив“, е още по-важна за всеки духовник. Всеки християнин е ученик, както са ученици апостолите и апостолските мъже и всички християнски последователи през вековете. Представя примери за самообразование от апостолите – св. ап. Павел, св. Отци и Учители на Църквата като св. Василий велики, архиепископ на Кесария Кападокийски, св. Йоан Златоуст, като презвитер в Антиохия и после архиепископ на Константинопол, западните отци – св. Амвросий, епископ Медиолански и св. Августин, епископ Ипонски, които са пример, че самите имат добро образование и през целия си живот се развиват в областта на богословските науки и в своите творения често дават съвет на пастирите да следват техният път в пастирското служение.⁴⁵ Според о. професора, завършващите висши и средни духовни школи по негово време, могат да бъдат разделени на четири основни групи – ревностни, добри, равнодушни и лоши. Тук се появява проблемът, пастирът да не охладнее в своето служение, във вярата си в Бога и своето истинско служение за ближния, а от там и да започнат да изчезват всички онези качества, които той е имал като семинарист или студент, което става посредством занемаряване на самообразованието му.⁴⁶ Главното средство за самоусъвършенстването на духовника е непрестанното, методично и системно четене. Накрая авторът накратко представя самообразователната и квалификационна система на свещенството в Румънската православна църква от негово време (1954 г.). Според нея се извършва пълна проверка на подготовката и образованието на кандидата, от семинарията/училището до Богословския факултет, в която се включва подробна препоръка от духовния наставник/енорийския свещеник, и всичко това се изразява в десетобална оценка. Ако кандидатът не получи минимума, той се насочва към друго служение/професия.

⁴⁴ Димитров, прот. Хр. „Самообразованието на душепастиря“. *Годишник на Духовната академия „Св. Климент Охридски“*, т. IV (XXX), 1954-1955. София: Синодално издателство, 1955; [Dimitrov, prot. Hr. *The self-education of the pastor*. Sofia, 1955].

⁴⁵ *Ibid.*, 127-128.

⁴⁶ *Ibid.*, 129.

Според оценката си, кандидатът след ръкоположението си се изпраща на служение в село, в град, в епархийски град и т.н. След 5 години служение се извършва нов изпит в две части – писмен изпит по определена от комисията богословска тема, и устен изпит, състоящ се в произнасяне на проповед по тема, посочена от комисията, развиване на общо богословска тема, част посветена на църковното пеене и подреждане на богослужебен ред – утрения или вечерня. Духовниците са длъжни да представят 100 предварителни плана на проповеди и беседи, изнесени пред енорияшите. Всичко това образува една обща оценка и ако тази оценка е по-малка от необходимата за енорията, в който служи понастоящем духовникът, се премества в по-малки и обратното- ако е по-висока, се премества в по-голяма енория. След пет години духовниците преминават през двумесечни богословски и богослужебни курсове, както и конспектирано писмено своето десетгодишно служение до този момент. Въз основа на това се изготвя оценка според която се повишава или понижава съответния духовник и се изпраща в съответната категория енория.⁴⁷ Според о. проф. Хр. Димитров и у нас Св. синод на БПЦ прави подобен опит да въведе такава система с решението си от 30 декември 1952 г. Провеждането всяко лято във втората половина на юли в Софийската духовна семинария при гара Черепиш на богословски курс, всяка година с определена тема, например през 1952 г. темата е била „Изповедта“, както и няколко богослужебни или административни въпроси от служението на духовника. Създаден и курсът по „Мисионерство“, в който за седем дена се представя определена тема/теми от мисионерското служение на духовниците у нас. Създадени са т.нар. „опреснителни курсове за свещеници“ или проверовъчни изпити, по различни тема, част от които са издадените от Св. Синод брошури по голяма част от книгите на Священото Писание на Стария и Новия Завет, с автори най-добрите учени-библеисти у нас.⁴⁸

Ценна е студията на проф. Христо Димитров „Душепастирят и душевно страдащите (Пасторологично проучване)“ (1957)⁴⁹. В нея

⁴⁷ Ibid., 137-143.

⁴⁸ Ibid., 143-144.

⁴⁹ Димитров, прот. Хр. „Душепастирят и душевно страдащите (Пасторологично проучване)“. *Годишник на Духовната академия „Св. Климент Охридски“*, т. VI, 7,

той показва значението на религиозно-нравственото въздействие при душевното страдание. Авторът посочва силното влияние на физическата, психическата и емоционалната болка върху живота на човека. Физическите болести оказват влияние на психиката и на душата и обратното, психическите и телесните заболявания въздействат негативно върху тялото на човека.⁵⁰ С цитати от Свещеното Писание показва примери от земното служение на Спасителя Господ Исус Христос, а също и доказва силата на молитвата и вярата в живота на вярващия. Следват същината, причините и методите за лечение на някои душевни страдания и болести, като: невропатологични (неврози, истерия, депресия и др.) и психопатични (хипохондрия, меланхолия, алкохолизъм и др.) състояния. Авторът посочва редица изследвания от негово време, според които, вярващия човек е по-малко предразположен към определени психически заболявания. Според него това се дължи на благодатния и молитвен живот на християнина и общността на християнската енория и Църква, а при заболяване, той по-лесно приема диагнозата и го възприема като период, който Бог му е дал да се обърне към Него, да усилва самоусъвършенстването си, да усилва участието си в молитвения и богослужебно-благодатен живот.⁵¹ По-нататък о. Христо Димитров споделя общи пастирски методи за предпазване и лечение при такива болести. Редовното посещение на болния на богослужение в храма, ползване на Тайнствата на Църквата, труд (според силите и възможностите на болния), и подкрепа на цялата енория. Пастирът, според проф. Христо Димитров, не трябва да пренебрегва и грижата на телесния лекар и винаги да насажда в енорията доверие към телесната медицина, като дар от Бога.

Други статии на о. Хр. Димитров са „Свещеникът като катехет“ (1945 г.)⁵², в която с риск за своето настояще и бъдеще, отеца представя мотивите за и против вероучението у нас, като доказва по неоспорим начин значението и мястото на този предмет в българското

1956-57. София: Синодално издателство, 1957; [Dimitrov, prot. Hr. The Pastor and the Mentally Suffering (Pastoral Study). Sofia, 1957].

⁵⁰ Ibid., 283-284.

⁵¹ Ibid., 290.

⁵² Димитров, прот. Хр. „Свещеникът като катехет (Към въпроса за църковен катехуменат у нас)“. *Годишник на Софийски университет-Богословски факултет*, т. XXII, София: Университетско издателство, 1945; [Dimitrov, prot. Hr. The priest as a catechist (To the issue of church catechumenate in our country. Sofia, 1945)].

училище, както и доказва съществуването му в съседните нам държави. Представя проект за цялостна програма за религиозното образование у нас. В другата статия „Психология на молитвата“ (1946)⁵³, о. Христо Димитров посочва всеобщността и значението на молитвата за човека. Психологическата същност на молитвата за детето и юношата и нейното педагогично-психологическа същина, нейната религиозно-педагогическа ценност и нейното представяне от страна на някои свети Отци на Църквата, както и съвременни нему изследователи в областта на педагогиката и психологията.

Заклучение

Научната, преподавателската, а и не на последно място – пастирската дейност на проф. протойерей Христо Димитров поставя на сериозна научно-богословска академична основа Пастирското богословие в България. Отец професорът е един от най-бележитите преподаватели, писатели и изследователи в областта на Пастирското богословие и въобще в на Практическото богословие у нас. Неговият учебник, студиите и статиите му и досега са основни пособия в тази област. Животът на проф. ставр. протойерей Христо Димитров е изпълнен с труд и дейност в Христа, в проповед, учение, служение и пастирска грижа за всички онези, които са били под негова опека и в досег с него, посредством неговото пастирско служение и академично творчество. Затова ми се иска да завършим с думите на извършилия опелото на отец професора – Макариополски епископ д-р Николай, който много добре е познавал делото, а и личността на о. Христо Димитров: „Като духовник проявяваше ... усърдие в благовестието на словото Божие, душепастирска ревност, голяма църковност и преданост на делото Божие.“⁵⁴

⁵³ Димитров, Хр. „Психология на молитвата (Религиозно-педагогическо проучване)“. *Годишник на Софийски университет-Богословски факултет*, т. 23, София: Университетско издателство, 1946 [Dimitrov, prot. Hr. Psychology of prayer (Religious-pedagogical study). Sofia, 1946], 1-44.

⁵⁴ Николай, еп. Макариополски, Цит. съч. [Nikolay, bishop of Makarioupolis, op. cit.], 7.